

Toplum Dilbilimsel Bir Bakış Açısıyla Sen De Eşekliğinle Bulun Fıkrasının Analizi Analysis of the Joke “Sen De Eşekliğinle Bulun” from A Sociolinguistic Perspective

DOÇ. DR. MELİKE SOMUNCU*

Öz

Toplum dilbilim, bireyleri birbirine bağlayan aynı zamanda karşılıklı etkileşim hâlindeki insanları ele alan bir bilim dalıdır. Bu bilim dalı, hem gelişim hem de değişim içinde sosyokültürel zemini incelemektedir. Çünkü ortak bir kültürü paylaşan, kendilerine has bir varlık gösteren insanların dil ve kültürel boyutu toplum dilbilimin çalışma sahası içerisinde yer almaktadır. Böylece toplum dilbiliminde insanların bağlı oldukları kültür çerçevesinde söylem yetisi ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada *Sen De Eşekliğinle Bulun* adlı Kayseri fıkrası metni, toplum dilbilim yöntemleri açısından incelenmiştir. Çalışmada makro ve mikro toplum dilbilim analizi esas alınmıştır. Makro toplum dilbilim ile gönderici-metin ilişkisi ekseninde anlatı izlencesi tespit edilmiştir. Anlatı izlencesi çizildikten sonra metinde etkin olan faktörler ortaya çıkartılıp metin, üslup açısından değerlendirilmiş ve yetiler bağlamında büyük ölçekli olarak ele alınmıştır. Mikro toplum dilbilim ile de gönderici, alıcı, kod, iletişim kanalı, ileti bağlamı çözümlenmiş ve metindeki ileti bu eksenle ortaya çıkartılmıştır. Böylece Anadolu coğrafyasının önemli kültür ve ticaret şehri olan Kayseri'nin, dil birlikleri ile kültürel mekanizmasının birleşiminden oluşan fıkrası metni, büyük ve küçük ölçekle irdelendikten sonra bağlamdan kopmaksızın stratejik bir yaklaşım ve yorumla, Kayserili tipi odağında, okuyucuya toplum dilbilimsel ve bütünsel bir bakış açısı ile sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: toplum dilbilim, Kayseri, fıkrası, makro yapı, mikro yapı

Abstract

Sociolinguistics is a discipline that examines the interconnectedness of individuals and the interaction between them. It examines the sociocultural context within which they develop and change. Because sociolinguistics encompasses the linguistic and cultural dimensions of people who share a common culture and possess unique existences, it is within its purview. Therefore, in

* Doç. Dr., Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, melikesomuncu38@gmail.com ORCID: 0000-0002-9101-3012.

Geliş/Arrival: 01.01.2026
Kabul/Accepted: 26.01.2026
Yayın/Published: 26.03.2026



This work is licensed under a CC
Attribution 4.0 International Licence.

© Söylem and Author(s)

Alıntılama/Cite as: Somuncu, Melike (2026). “Toplum Dilbilimsel Bir Bakış Açısıyla Sen De Eşekliğinle Bulun Fıkrasının Analizi”. Söylem 11(1): 335-348
Doi: 10.29110/soylemdergi.1853279

sociolinguistics, discourse competence emerges within the framework of people's cultural affiliation. This study examines the Kayseri anecdote text "Sen De Eşekliğinle Bulun" from the perspective of sociolinguistic methods. The study is based on macro and micro sociolinguistic analysis. A narrative program is identified within the framework of macro sociolinguistics and the sender-text relationship. After the narrative syllabus was drawn, the factors at play in the text were revealed, the text was evaluated in terms of style, and the text was examined on a large scale within the context of competencies. Microsociolinguistics was used to analyze the sender, receiver, code, communication channel, and message context, revealing the message within the text. Thus, the anecdote text, which combines the linguistic associations and cultural mechanisms of Kayseri, a significant cultural and commercial city in Anatolia, was examined on both large and small scales. Focusing on the Kayserian character, with a strategic approach and interpretation that remains contextually oriented, the sociolinguistic aspects of the anecdote are presented to the reader from a holistic perspective.

Keywords: sociolinguistics, Kayseri, joke, macro structure, micro structure

GİRİŞ

Toplum dilbilim çalışmalarına bakıldığında en temel kavramın dil ve dil-toplum ilişkisi olduğu görülmektedir. Anlatı düzleminde dil-toplum ilişkisi kavranmazsa toplumsal bir ürün olan dil yetisi algısı zayıf kalır. Bu bağlamda insanlar arasında karşılıklı bildirişimi sağlayan dil, sadece duyguları ve düşünceleri değil, istekleri de ses, şekil, anlam açısından toplumsal yönlendirme ve değer yargıları ile şekillendirdiği için çok yönlü bir dizge olarak da dikkat çekici bir konuma gelmektedir (Korkmaz, 1992, s.43). Dolayısıyla dil, tüm toplumu ilgilendiren bireyüstü bir somutlama olarak toplumsaldır (Rıfat, 2000, s.26). Dil ile toplumun iç içe geçmiş bir kavram olmasından ötürü, dil olmaksızın ortak yaşam alanının olamayacağı, ortak yaşam olmadan da dilin varlık gösteremeyeceği fikrinden yola çıkarak dil demek, birden çok bakış açısıyla toplumun kendisi demektir (Selen, 2001; Vardar, 2001).

Toplum bilim, insan davranışlarını ve ilişkilerini inceleyen bir alan olarak toplumsal açıdan nitelendirilebilen tüm davranışları kapsar. İnsan eylemi olan toplum bilim, toplum dilbilimin oluşumuna zemin hazırlarken toplumsal olguları neden-sonuç ilgisi kurarak toplumu ve toplumun ilişkilerini bilimsel olarak inceleme amacına hizmet etmiştir (Tezcan, 2011, s.1). Toplum dilbilim, "dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, bir başka deyişle bu iki tür olgu arasındaki eş değişirliği inceleyen karma dal" (Vardar, 1980, s.144) olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama doğrultusunda toplum dilbilim, dili sosyal işlev açısından ele alan ve böylece toplumların nasıl değiştiğini inceleyen bir bilim dalı olarak, işlev ve gelişim açısından sosyal tüm durumların toplum dilbilimi alanına girmesine, bildirişim eyleminin de toplum dilbilim açısından incelenmesine yol açmıştır (Nazlı, 2016, s.41). Toplum dilbilim, dil ile toplumları bir araya getiren tüm unsurların sebep-sonuç, amaç-sonuç ilgisi ile inceleyen bir bilim dalı olarak sadece kültür ve geleneksel açıdan değil birden çok açıdan incelenmeye olanak tanımaktadır. Söylemlerin analizi bu noktada önem arz etmektedir. Çünkü söylem ile görünenin bilinir veya görünür kılınması, ifadelerin söyleme dönüştürme birliği

üzerinden görünen ile söylenenin aralarında birbirine egemen olma, birbirini etkileme eğilimi söz konusudur (Foucault, 2003, s.59).

Etkileme ile paralel olarak dil toplumu, toplum da dili incelerken aynı zamanda etkileşimleri de kaçınılmaz olmaktadır. Her dil, bir dil çokluğundan ve anlambilimsel dünyalar çokluğundan oluşur (Bogue, 2013, s.213). Kimi çalışmalarda sosyal etmenlerin dil değişiminde az bir rolünün olduğu söylene bile dil sıradan bir iletişim aracı değildir. Algıya yön veren, kimliğe dair önemli ipuçları sunan çok yönlü bir göstergedir. Çünkü her kültürün dili, toplumunda var olur ve kurumsal yapılanmayı, eylemi, düşünceyi yansıtan sözcük ve sözcük grupları hatta söz dizimi kültürel ideolojiyi dile yansıtır (Büyükkantarcioglu, 2006, s.40-42). Toplum dil bilimi de dil ile toplumsal olaylar arasındaki ilişkileri ve bunların birbirini etkilemesini hatta değişkenlerini ortaya çıkarmasına yardımcı olur.

20. yüzyılın başında bir alt bilim dalı olan toplum dilbilim, Saussure'ün bilim dünyasına kazandırdığı yapısalılık (structuralism) teorisi, tüm bilim dallarının gelişmesine önemli bir katkı sağlamıştır (Selen, 2001, s.1). Koerner'e göre modern toplum dilbiliminin temelleri Labov'a dayanmaktadır. Bunun dışında lehçe bilim sahasındaki çalışmalar, sosyoloji ve etnoloji çalışmaları bu alana katkı sağlamıştır. Whitney (1884)'in, konuşmaların tüm gelişim evresini her ne kadar birey belirse bile toplum tarafından geliştirilir fikrinin Saussure'ün üzerinde çok ciddi bir etkisi olmuştur. Sonrasında Meillet'in Saussure'ün parlak öğrenci olması (1866-1936), Meillet'in en başarılı öğrencisinin Martinet olması (1908-1999), Weinrich'in Martinet'in yüksek lisans ve doktora öğrencisi olması ve *Languages in Contact* (iki dillilik üzerine sosyo-coğrafi bir çalışma) adlı çalışmasının varlığı Labov'un kurduğu temaslarla onun öğrencisi olma durumu toplum dilbilim tarihsel gelişimini özetle sunmaktadır (Koerner, 2007, s.62). Toplum dilbiliminin tarihsel gelişiminde lehçe bilimi, tarihsel dilbilim, iki ve çok dillilik çalışmaları önem arz etmiştir. Toplum dilbilim sahasının gelişim evresinde Basil Bernstein'in eksiklik kuramı ile William Labov'un ayrılık kuramını terimsel ve çalışma sahaları öne çıkmaktadır. Eksiklik kuramında toplumsal katmanlar öne çıkar çünkü her toplumsal katmanın kendine özgü bir kullanımı mevcuttur. Katmanlar bu teoride alt ve orta olarak ikiye ayrılır. Alt ile orta katman üyelerinin dilsel davranışları birbirinden farklı olarak düşünülür. Eksiklik, orta katman konuşucuları ile aynı toplumsal başarıya sahip olmak için alt katman konuşucularında eksik olan dilsel nitelikler olarak tanımlanmaktadır. Halk dili ile kurallı dil arasındaki ayrılık burada ortaya çıkar. Ayrılık kuramında ise William Labov'un Amerika'daki büyük şehirlerde ölçünlü İngilizce ve ölçünlü olmayan İngilizce olarak merkeze alınıp, eksiklik kuramının eleştirisi ortaya çıkar. Toplumsal dilbilim toplumdaki dilsel davranışları ve toplumsal yapılarca dilsel davranışların nasıl kontrol edildiğini, işlevlerini, niteliklerini belirleyerek bu sahanın araştırma alanlarına bir boyut kazandırır. Bildirişim eylemi ile şekillenen bu kazanım biçimi, söylemin içeriği ve sözcük dağarcıkları ile paraleldir. Matthews'e göre 1970'li yılların sonlarına doğru söylem analizleri de toplum dilbilimcilerin çalışma sahasına girmiştir ve dil ile güç, ideoloji, sosyal psikoloji ilişkileri önem kazanmıştır (Demirci, 2005, s.81-82). Böylece kuramsal incelemeye farklı bir bakış açısı getirilerek toplum dilbilimsel veri, makro ve mikro düzeyde de ele alınmaya başlanmıştır. Toplum dilbilimi bildirişim eylemlerinin gerçekleştiği koşullar, söylenenlerin içeriğini ve sözcük dağarcığını da incelediği için çalışma alanı açısından dil kullanım farkları, yaşa göre değişen hitap tercihleri, bireyin baba, kardeş, arkadaş, müdür, eş vb. statüsünün dil kullanımına

etkileri toplum dil biliminin konuları arasında yer almıştır (Bayraktar, 2006, s.140). Bu geniş tematik çerçeve hem küçük ölçekli hem de büyük ölçekli bir bakış açısı ile verilerinin analiz edilmesine olanak tanımıştır. Toplum dilbilim çalışmalarında kültür teması noktası ele alındığında toplumun bütün bireylerini bir arada tutan ve aralarında birlik yaratan tüm unsurların kültürün çerçevesi içerisinde olduğu görülmektedir (Arslan, 2012, s.11). Makro ve mikro açılarından değerlendirilmesi açısından toplumların gelişiminde her alanda kültür olması toplumların kendi kültürlerini oluştururken geçmiş kültür miraslarını devralarak kültürü bu miras üzerine kurması toplumsallığın etkileşim sahasını genişletmiştir.

Çalışmanın Sınırlılıkları ve Çalışmada Kullanılan Yöntem

Fıkralar, sözlü edebiyatın kısa, özlü, güldürücü ve nükteli, halka mal olan ve konu seçimi noktasında da kendine has bir kompozisyona sahip olan bir türüdür (Elçin, 1997: 566; Yıldırım, 1998: 221; Şimşek, 2005). İnsanları eğlendirirken güldüren fıkralar; ders verme, bilinçlendirme gibi noktalarda toplumların aynası iken sosyokültürel yön ile de yoğrulmuş mizah yönlü metinlerdir. Bu metinlerde yer alan sosyal hayat ve yapılan toplumsal eleştiri ticaret, kurnazlık, hile gibi kavramlarla yoğrulmuştur. Kültürlerin bir çıktısı olan fıkra metinlerinde inanç, bireysel tutum, dünya bilgisi gibi birçok malzeme bulunur. Bu çalışmada Kayseri coğrafyasında ortaya çıkmış sözlü kültür ürünü olan bir fıkranın toplum dilbilimsel analizi yapılmıştır. Kayserililerin ticaret konusundaki kurnazlıkları ile meşhur olmaları, yapıları gereği her işi becerebilme yetenekleri fıkra metinlerine kavram ve tema noktasında her açıdan yansımıştır. Günlük hayatlarındaki ince hesaplı duruşları ile tanınan Kayserililerin bu tematik ve karakteristik yapıları fıkralarda yer almıştır. Kayseri'nin tarihî gelişim evrelerinde birden fazla uygarlığa ev sahipliği yapması, çok çeşitli din ve ırktan insan toplulukları ile temas kurması, Kayseri'nin coğrafi özellikleri, iklimi, tarihî yapısı, ekonomik durumu fıkra metinlerinin çeşitlenmesini sağlamıştır.

Kayseri fıkralarında coğrafyanın ve yaşam biçiminin bir sonucu görülmektedir. Çünkü yerel özelliklerle dolu olan bu metinlerin mahallî söyleyişleri, beklenmedik sonların gülme unsuru ile bütünleşmesi fıkra metinlerine yön vermiş ve bu metinleri şekillendirmiştir. Kültüre bağlı şekillenen yöresel hayat, ticari yapı, para teması tarihsel arka plan ile de sosyal psikolojiyi detaylandırmıştır. Etnik-dinsel kimliğe bağlı olarak toplum dilbilimsel incelemede Ermeni, Yahudi, Türk temaları ve adlandırmaları para temasından sonraki ilk sırada gelen tanımlayıcı ve tamamlayıcı unsurlar olarak genel kabul görmesi çalışmanın sınırlılığı kapsamında olup ele alınan metinde yer alan kültür kodlarının yerel özellikleri fıkra metinlerinin genel çerçevesi ile uygunluk göstermektedir. Bu sebeplerden ötürü *Sen De Eşekliğinle Bulun* adlı Kayseri fıkra metni, kültürel bellek noktasında ticaret, üretim, pazarlık gibi kodlayıcılarla dolu olduğu için kültüre özgü gelişmiş eleştiri dinamiği makro ve mikro çerçevede toplum dilbiliminin sosyokültürel ve dilsel kodları ile çözülebilmektedir. Böylece anlatıcının alıcıya ne söylediği, söyleminde neyi amaçladığı, alıcı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma neticesinde sosyal bağlamdaki anlatı izlencesi, gönderge sistemindeki kültür ve dil kombinasyonu, toplum dilbilimsel bir çerçevede ve Jakobson'un dilin işlevleri kuramı bağlamında detaylandırılmıştır. Bütüncül bir yaklaşım ile Kayserili tipi, ele alınan fıkra metninde toplum dilbilimsel analiz ile özgün bir bakış açısı sunmuştur.

BULGULAR VE YORUM

1. METİN

Sen De Eşekliğinle Bulun

Kayseri'ye gezmek için gelen bir Yahudi sokaklarda dolaşırken, altın çekecekle oynayan bir çocuğa yaklaşıp:

-Be kuzum der, sana para vereyim; sen de o elindeki bana ver!

Çocuk:

-Ben para ile satmam bunu.

Yahudi:

-Ya ne ile verirsin?

Çocuk:

-Omzuna binerim, dediklerimi de yaparsan veririm...

Yahudi pazarlıktan memnun, bindirir çocuğu sırtına... Yahudi istenileni yerine getirir. Çocuk:

-Haydi der, eşek gibi hem anıracak hem de koşacaksın!...

-Dediklerini yaptım, der, ver bakalım elindeki şimdi...

Cin gibi oğlan, Yahudi'nin karşısına geçer:

-Sen der, eşekliğinle bu altın çekeceğin değerini biliyorsun da; ben insanlığımla bunun kıymetini bilmez miyim?...

(Yedekçiöğlü, 1990, s.10).

2. MAKRO TOPLUM DİLBİLİMSEL AÇIDAN FIKRA METNİNİN İNCELENMESİ

Her dil unsurunun beraberinde getirdiği tarihî ve geçmişe uzanan bir arkeolojisi bulunmaktadır. Bu arkeolojik sebebin en başında dil unsurlarının ele alınış tarzındaki inandırıcılık değeri ile kültürel, sosyal hatta dinî yönleri, ikna etme kabiliyeti, kabul edilme gücü bulunur (Demirci, 2020, s.88-90). Sözcüklerin ikna kabiliyeti ve inandırıcılık değeri toplum dilbiliminin çalışma sahasındadır. Makro yapı incelemelerinde toplumsal analiz öne çıkarken, metnin tutarlılığı bir bütün olarak ele alınır. Bu durum iletilerin hedef kitlenin uzun vadede hafızaya kaydetmesine olanak tanır (Van Dijk, 1988a, s.92). Konu ve tema analizleri okuyucunun dünya bilgisi ile harmanlanırken makro yapı sayesinde parametreler izlenerek söylemler çözümlenir. Metin kurgusunda Wood ve Kroger'e (2000) göre üç temel birleşen bulunur: *Birincisi* gösterimsel anlam yani konuşucunun ne söylediği veya olay örgüsünde ne söylendiği, *ikincisi* konuşucunun söylemleri ile neyi amaçladığı, *üçüncüsü* konuşucunun söylemlerinin dinleyiciler üzerindeki etkisinin ne olduğudur (Somuncu, 2020, s.29). Amaç ve aynı zamanda hedef kitle ekseninde metin kurgulanırken anlatıcının neyi, niçin söylediği var olan bağlam ile şekillenerek anlatıcı ile alıcı arasındaki köprü olan makro toplum dilbilim anlam ve yorumlamayı hedef alır.

2.1. Fıkra metninin kurgusunda yer alan etkin faktörler

Metinlerde yer alan iletilerin doğru aktarımında tema faktörü yeterli değildir. Örtük / gizli iletilerin anlaşılır bir hâl almasında ana olay (main event), arka plan (background), tarihçe (history), bağlam (context), sonuçlar (consequences), tepkiler (reactions), değerlendirmeler (evaluations), beklentiler (expectations) önemli bilgiler vermektedir (Van Dijk, 1988a, s.73). Kayseri'nin geçmişten bugüne toplumsal ve tarihsel açıdan kendine özgü yapısını beraberinde getirdiği, hem ticaretiyle hem de zekâsıyla öne çıkan bir Anadolu şehri olduğu bilinen bir gerçektir. Bu durum Kayserili dünya bilgisinde Anadolu coğrafyası çerçevesinde bir kod hâline gelmiştir. Kodlanma, metnin anlatı

izlencesini kurgulamada en önemli husustur. Ele alınan fıkra metninde anlatı izlencesini sistematik hâline getiren unsurlar anlatı izlencesinde bulguların tespiti için izlenen yoldaki tüm işaretleyiciler ve kodlar önemlidir. Göndericilerin anlatı izlencesi bu bağlamda dil-iletişim-düşünce unsurları ile oluşturulmuştur. Sosyal bağlamdan yola çıkarak oluşan anlatı izlencesinde fıkra metnini yüzey yapıya aktaran *göndericiler*, tema ve üslup değişkelerinin her biri *kod*, göndericilerin amacı ve hedef kitlenin anlama düzeyine katkı sağlayan değişen ve gelişime açık düzlem ise *ileti* olarak belirmektedir. Fıkra metni sosyokültürel açıdan ele alındığında büyük ölçekli bir yaklaşım ile gramerden bağımsız faktör ve sistemler ile yoğrulduğu tespit edilmiştir. Bu bağımsız varlık, söylemi ortaya çıkarmıştır. Söylem, toplumları ve kültürleri beraberinde getiren sosyal problemlere işaret eden, metin ile toplum arasında aracı vazifesinden ötürü metnin söz dizimi ve semantik kapsamının sınırlarının ötesine taşıyan bir yapı sökülüm (Solak, 2011, s.3) olduğu için metnin oluşumunda birden fazla faktör etkindir. Katılımcılar, ortam, konu ve amaç metinlerin kurgusunda en etkili faktörlerdir (Kasap, 2021, s. 9).

2.1.1. Katılımcılar: Metindeki göndericiler ve diğer karakterler metnin katılımcılarıdır. Metinde Kayserili tipi ile Yahudi tipi olarak şekillenen iki şahıs yer almaktadır. Kayserili tipi bağlamında çocuk olduğu anlatıcı tarafından ifade edilen katılımcı *Kayserili çocuk* ifadesi ile anlaşılır hâle gelmektedir. İsmi belli olmayan Yahudi tipi de şahsiyet olarak varlık gösteren bir katılımcıdır. Yahudi, anlatıcı tarafından metne bilinçli olarak yerleştirilmiş ve sosyal bağlamda din ve inanış sistemiyle ilgisi olan ama zekâ noktasında Kayseri'nin gerisinde kalan bir katılımcı olarak belirmiştir. Metinde Kayserili tipi olarak gönderici tarafından adlandırılan *Kayserili*, incelenen metinde, Kayseri yöresine ait ağız özelliklerini kullanan öz güveni oldukça yüksek, ticarete başarısı ile ün yapmış, iş bitirici ama oldukça uyanık, başkası tarafından aldatılma ihtimali olmayan hem hazırcevap hem de hesap yapmayı iyi bilen parayı, zenginliği çok seven ve oldukça tutumlu hatta cimri bir tiptir (Özkan, 2006).

2.1.2. Ortam: Toplum dilbilimsel bir incelemede ortam, gösteren ve gösterilen ilişkisi bakımından bir kodlama biçimi olup dil de sürekli değişim ve gelişim gösterirken bu kodlamaların şekillenmesinde toplumsal yapı ve düşünce gelenekleri odak noktası konumundadır. İçinde bulunan ortam ile belli bir form kazanan fıkra metni, duruma göre kod çözümüne katkı sağlamıştır. Dil ile ifade edilenlerin belli bir sistem içerisinde, bir ortamda uzlaşmayı sağlaması durumu kültürel belleğin oluşumu açısından uzlaşma sistemiyle doğrudan alakalıdır. Kültürel bellek, bireylerin ve toplumların belleğini açıklamada ortaya çıkan bir kavram olup, Alman Kültür bilimci ve Mısırolog Jan Assmann ile Aleida Assmann tarafından geniş çerçevesi meydana getirilmiştir (İlhan, 2018, s.11-12; Aksoy Arıkan, 2021, s.145-146). Metindeki Kayseri tipinin ticari zekâsı, uyanıklığı, kandırılmaz kimliği gibi imgeleri tarih, kültür ve ekonomi ile yoğrulup ortam faktörü ile somutlaştırılmıştır. Anadolu coğrafyasında önemli bir konumda olan Kayseri şehri ortamın şekillenmesini sağlayan ortam faktörüdür. Metinde yer alan ortam faktörü sosyal kimliğin ortaya çıkışında yardımcı bir unsur olduğu tespit edilmektedir. Metindeki Yahudi ve Kayserilinin karakteristik özelliklerini, yaşamış olduğu olayları işaret etmede işlevsel bir yönü bulunan ortam faktörü olan Kayseri, mekân kodlamasının ötesinde bir kullanım sahası da bulundurmaktadır.

2.1.3. Konu: Toplum dilbilim sahasında incelenen bir kodlama türü olarak iletiyi de içinde barındıran konu, tematik düzlemde aktif bir unsur olmaktadır. Fıkra metinlerinde bu konu faktörü izlencelerde çeşitlenebilmektedir. Çünkü fıkralar, “genellikle konusunu yaşanan hayattan alan; temelinde hiciv, alay ve mizahın birlikte yer aldığı, herhangi bir olayı açıklamak, eleştirmek, birilerine ders vermek ya da imada bulunmak amacıyla anlatılan kısa ve yoğun bir anlatım gücüne sahip mensur metinlerdir.” (Şimşek, 2015, s.198). Toplum dilbilimin yapı sökümündeki konu faktörü açısından yaşanmışlık, sosyokültürel bozukluk veya aksaklık, öğreticilik, siyasi-sosyal hayat, dram şeklinde temel temaların söz konusu olduğu görülmektedir. Ele alınan metinde Kayserili tipi özelinde şekillenen, sıfat konumuna gelen, mizah anlayışının ötesinde doğrudan Anadolu coğrafyasındaki diğer illerden ayıran bazı temalarla şekillendiği tespit edilmiştir. Bu fıkra tipinde daha çok kurnazlık, açıkgozlülük, aldatma, hile, zekilik temaları ön plandadır. Bu temalar mizahi dille ele alınıp okuyucu merkezinde iletiyi ihmal etmeyen bir çerçevede metin kurgulanmıştır. Metin çözücü zihninde makro yapı açısından tematik şemaya konuyu yerleştirir daha sonra okuyucu makro yapının parametrelerini izleyerek metnin ana temasını (Van Dijk, 2015, s.42-43) bulduğu için Kayserili çocuk, Yahudi, para kodlamaları ile şekillenen metinde genetik kodlama ve her yaşta aktarımı derin olarak hissedilen Kayserili zekâsı ile karşı tarafı alt etme, malını her daim koruma temasının yer alması bu eksenin kuvvetlendirmektedir. Metinde Kayserilinin paradan ve ticaretten anlayan zekâsı ile öne çıkmış olması ve yine saf bir kimlikle esasen hedeflediği paraya kavuşması durumu Kayserili tipinin sosyal yapısına uygun bir sonu beraberinde getirmiştir.

2.1.4. Amaç: Dil ve toplum birbirini tamamlayan iç içe iki kavramdır ve bu kavramlar ortak bir paydada buluşmaktadır (Vardar, 2001, s. 15; Selen, 2001, s.1). Toplum dilbilim, dil ve toplum adına kesişimi sağlayan sebep-sonuç ilişkisi ile yörgülen bir bilim dalı olduğu için sebep-sonuç ilgisi ile kurgulanan ve inceleme alanı bulan bu bilim dalının büyük ölçekte, gönderici metin kurma düzleminde amaç faktörü, hem bireysel hem de toplumsal bir yönü belirleyen bir faktör olarak belirlemektedir. Amaç odağında toplum dilbiliminin soyut kavranmasının önüne geçilerek metnin sosyolojik ve psikolojik zihinsel bir sürecin somutlaştırılması söz konusu olmaktadır. Ele alınan metnin özelinde fıkraların güldürerek düşündürme ve ders verme gibi bir işlevinin olması bu işlev bağlamında gönderici merkezinde amaç odağında şekillendiğini göstermektedir. Ayrıca metinde övme, övünme ile öne çıkan bir işlevsel düşünce tarzı amaç bağlamında hedef kitleye yansımaktadır. Kayserili tarafından kandırılan veya oyalanan Yahudi'nin Kayserili çocuk tarafından farklı bir yol ile yine kâr elde etmesi durumu Kayserili zekâsını öne çıkarma amacı ile paraleldir.

2.2. Metnin gönderici ile ileti ekseninde üslubu

Toplum dilbilimden yararlanarak incelenen bu metinde esasen göndericinin kaleminden dökülen birden fazla parametre ile şekillenme söz konudur. Tarihi alt zemin, alıcının metni algılamasına kolaylık sağlayan bir durum olarak her bir dil kodlaması gönderici ile metin ilişkisini oluşturmada bir göreve sahiptir. Toplum dilbilim bu açıdan çok yönlü olup gönderici-metin ilişkisi noktasında eş ve art zamanlı bir çizgide bakış açısı sunabilmektedir. Alıcının algı biçimini

şekillendiren eksen, toplum dilbilimin gönderici-metin ilişkisindeki konumuna katkı sağlar. Martine'ye göre esas anlamlar ve anlam değişimleri sosyokültürel sebeplerle oluşmaktadır. Toplumun her katmanındaki birey çeşitli uğraşlarla ve değişik çevre etkisiyle bazı ayrışmaları ve anlam varyantları sebebiyle birden fazla iletiyi ortaya çıkarma imkânına sahiptir (Vardar, 2001: s.123). Metnin sonunda yer alan *eşekliğinle bu altın çekeceğin değerini biliyorsun da; ben insanlığımla bunun kıymetini bilmez miyim?* cümlesi metnin ileti eksenini özetleyen bir ifade olup *cin gibi oğlan* sözcük grubu ile gönderici hedef kitleye bu iletiyi önce derin yapıda hissettirip daha sonra yüzey yapıya aktarma imkânı tanımıştır. Üslup, bilgi aktarım noktasında bağlam ve görevden bağımsız olmaksızın bir dil kullanımı ortaya çıkarmaktadır (Dittmar'dan akt. Dağabakan Öztürk, 2019, 68; Demirci, 2020, 241). Çünkü üslup, toplum dilbilimin çizmiş olduğu resimden önce ortam, bağlam, konu ve hedef kitle açısından birden çok faktörden etkilenip şekillenebilen bir kimliktir aynı zamanda göndericilerin dile yansıyan bir kişiliğidir. Toplum dilbilime fonetik, morfolojik, sentaks açısından katkı sağlar. Toplum dilbilim noktasında hem bağlamsal hem de sosyal yeti olarak birbiriyle tamamen ilişkili dört yeti vardır: Dil bilgisel yeti, söylem yetisi, toplumsal dil yetisi, yol yordam yetisi (Canale (1987)'den akt. Kasap, 2021, s.40-41). Ele alınan fıkra metni, toplum dilbilim açısından göndericinin üslubu değerlendirildiğinde bu dört yetinin ayrı ayrı kanallarla alıcı için kodlandığını görmek mümkündür.

2.2.1. Dil Bilgisel Yeti: Duyguların ve düşüncelerin bağlı bulunulan toplumun yapısındaki ses ve anlam açısından geçerli ve ortak öge / kurallardan yararlanılarak karşıya aktarımı kolaylaştıran ve bu anlamda çok yönlü olan dil, üzerinde çok fazla ve çok çeşitli yönden değerlendirmeyi sağlar (Korkmaz, 2005: s.660). Aynı zamanda dil hem canlı hem de manevi bir varlık olma özelliği taşıdığı için varlık gösterdiği toplum içerisinde toplumca benimsenmiş uzlaşım bir düzeni barındıran dil göstergeleri ile bir anlatım yöntemidir (Vardar, 2002: s.75). Dil bilgisel yeti kavramı, göndericinin kullandığı dil koduna olan hâkimiyeti ile doğrudan ilgili olup gönderici metnini kurarken sözcük, yazım, noktalama, dil, biçim, anlam bilgisi kurallarına uygunluk gösterip göstermediği noktasında değerlendirilmeye olanak sağlamaktadır. Göndericinin kimliğinden ve toplumsal kimliğinden kopmaksızın cümle kurabilme yetisi ile etkin iletişim kanalları oluşturması dil bilgisel yeti olarak düşünülebilir. Anlatıcının bir diyalog merkezinde fıkra metnini kurması ve bu diyalogda dil yetisi noktasında hedef kitleye iletiyi doğrudan aktarması doğrudan bu yeti ile ilgilidir:

Çocuk:

-Ben para ile satmam bunu.

Yahudi:

-Ya ne ile verirsin?

Çocuk:

-Omzuna binerim, dediklerimi de yaparsan veririm...

Dilin psikolojik yönleri vardır. Çünkü dil insana özgüdür. Dil, insan beyniyle, görme, işitme gibi duyu organları ile kişiliği ve varlık gösterdiği toplumsal yapısı ile de doğrudan ilgilidir (Ateş, 2009, s.23). Fıkra metninde cümle sonunda değil de ilk sözcük veya sözcük grubundan sonra gelen *der* yüklemi toplumsal yapı ve dilin vurgu özelliğini ön plana çıkarması ile ilgisi bulunmaktadır: -

Be kuzum der, sana para vereyim; -Haydi der, eşek gibi hem anıracak hem de koşacaksın!... Bu ifadeler metnin kurgusunda dilin çok çeşitli yönüyle doğrudan ilgilidir. Ölçünlü dilde olmayıp eskicil bir kullanım ile varlık gösteren *bulun* sözcüğü dilin yeti noktasında katkısı toplumsal veri sunması açısından dikkat çekicidir. Sözcük metinde sadece başlıkta yer aldığı için bağlamdan metin çözücü sözcüğe birden fazla anlam yükleyebilmektedir. Çünkü küçük çocuk altın çekeceğini vermeyeceğini bile bile Yahudi'yi kandırıp Yahudi'yi eşek olarak kullanmıştır. İleti noktasında *bulun* sözcüğü ile eşek olmaya devam edersin veya altın çekeceği ancak eşek olursan bulursun (ama aslında bulamazsın) şeklinde anlam düzlemi çıkmaktadır. Dil yetisi noktasındaki bu mahallî söyleyiş ve anlam zenginliği toplumsal verinin kültür ve dil ile buluşma noktasına katkı sağlamıştır.

2.2.2. Söylem Yetisi: Anlamsal bir bütünlükten kopmadan farklı iletişim durumları ve formları ile söylem-metin iletişinin birleştirici gücünü ortaya çıkarmak esastır. Söylem yetisi giriş ile sonuç noktasındaki tutarlılığı inceler. Birbiri ile olan ilişkileri, bağlantıları olan sözcüklerle kurgulanan söylemde bağdaşıklığın tutarlılığı desteklemesi veya desteklememesi durumu söylem yetisi çerçevesindedir. Aynı zamanda kodlarda yer alan her temanın alt-üst bilgi ve tema-konu uygunluğu söylem yetisinin stratejisi kapsamındadır. Anlamsal bağ açısından fıkra metninde söylemle doğrudan ilgili, iletiye ve iletişim kanallarına katkı sağlama, alıcının kodu çözmesine yardımcı olma şeklinde sözcük ve sözcük gruplarında arasında bir gruplandırma söz konusu olduğu tespit edilmektedir: *altın çekecek- para, pazarlık-Kayserili çocuk, eşek-cin gibi oğlan, altın-kıymet.* Özellikle para, pazarlık ve Kayserili sözcükleri ile harmanlanmış olan metinde temaya ve konuya uygunluk dikkat çekicidir. Fıkra metninde yer alan sözcük seçimleri, kendi içerisinde bir düzene ve kurguya bağlı olarak şekillenmiş ve gruplanmış olduğu tespit edilmektedir. Giriş kısmında bir çocuğun altın çekecek oyun kurması alıcının dikkatini çocuk, oyun ve altın söylemine yönlendirmiştir. Ama sonuç kısmında Kayserili tipinin çocuktaki yansımasının alışlagelen bilgi ile yoğrularak yeniden becerisi üst düzeyde olan bir kimliksel ileti ile harmanlanmış olması söylem yetisini kuvvetlendirmiştir. Alt ve üst söylem stratejisi açısından bakıldığında birden fazla sözcüğün ilişkili olması durumu söylemdeki iletinin anlatı izlencesindeki tutarlılığı ile ilgili olduğu görülmektedir.

2.2.3. Toplumsal Dil Yetisi: Toplumsal rollerden uzaklaşmadan iletişim unsurlarının metinlerde bilgi ve beceri yeterliliği açısından dil öğeleri aracılığıyla işlevsel olup olmadığının araştırılması toplumsal dil yetisi ile tespit edilebilmektedir. Toplumsal dil yetisi, dilsel öğelerden bağımsız olup kültürel kodları kapsayabilme özelliği ile ilgilidir. Metinde yer alan Yahudi tipi, Kayserili tipi, altın çekecek, para, pazarlık, eşek, cin gibi oğlan sözcükleri ve kavramları birer kültürel koddur. Çünkü okuyucu metinde bu kavram ve sözcükler ile dil unsurlarından bağımsız Kayserililere ait bir kültürel profil oluşturmaktadır. Bu kültürel profil toplumsal dil yetisinin varlığına katkı sağlayan unsurlardır. Çünkü toplumsal ilişki, kültürel kod unsurlarının tamamlayıcısı olmuştur.

2.2.4. Yol Yordam Yetisi: İletişimin etkisini artırmak için başvurulan stratejik hamle olarak değerlendirilen yol yordam yetisi, kimi zaman yanlış anlaşılmaların önüne geçilmesi için kullanılan

bir ek bilgi, alıntı, kimi zaman da gerekli bilgilerle ön bilgi yaratma istediği ile şekillenmektedir. Metnin en başında Yahudi birinin gezmek amacıyla Kayseri sokaklarında dolaşması Anadolu coğrafyasındaki Kayseri'nin şehir profiline ve Kayseri'nin gezmek için ziyaret edilecek bir yer oluşuna işarettir. Ayrıca metninde geçen *eşek* sözcüğü ile çocuk kavramının birlikte kullanılması ve şaşırtıcı bir son ile metnin sonlandırılması yol yordam yetisi ile ilgilidir. Anlatıcı Yahudi'ni ne yaptığına dair okuyucuya bilgi verir, aynı zamanda karakterlerden biri olan Kayserili çocuk hakkında *cin gibi oğlan* sözcük grubunu kullanarak okuyucunun metnin gidişatı noktasında bilgi sahibi olmasını sağlar. Metnin bitişinde Kayserili çocuğun bir soru ile Yahudi'ye karşılık vermesi ve Yahudi'nin bu soru ile alt edildiğini bilen okuyucu metindeki ikna stratejisinin doğru uygulandığını anlaması, yol yordam yetisi noktasında metnin doğru kurgulandığını ispatlar niteliktedir.

3. MİKRO TOPLUM DİLBİLİMSEL AÇIDAN FIKRA METNİNİN İZLENESİ

Mikro toplum dilbilim, dilin işlevsel boyutunu toplum dilbilimin çerçevesinden yararlanmak suretiyle ele alınmasına olanak sağlayan bir yapı sökümdür. Esasen sosyal bağlamı önceleyen bu kanal, sosyal bağlamı dilsel unsurlar yardımıyla harmanlayarak metnin işlevsel zemine oturtulmasını sağlamaktadır. Böylece dilsel kodlamalar alıcılar tarafından kolay anlaşılır ve iletişim kanalları doğru analiz edilebilir. Ele alınan Kayseri fıkra metninde okuyucuyu etkisi altına alarak duygu ve düşünceleri mizah yoluyla şekillendirmenin amaç edinilmesi durumu dikkat çekici bir unsurdur. Kayserili çocuk ve Yahudi özneleri ile şekillenen fıkrada küçük ölçekte duygusal işlev söz konusudur.

İleti: Kayserili çocuk Yahudi'den daha akıllıdır. Kayserililerin iktisatçı yönü vardır. Zekâ yarışında Kayserili çocuk galip gelmiştir. Kayseri şehir olarak da övgü niteliğini taşımaktadır. Başka dinden insanların, yabancıların bu şehri gezme ve şehrin cazibesinden ötürü şehre yerleşme istekleri söz konusudur. Kolektif hafıza ile şehir ve şehrin insanları bu çerçevede yüceltilmektedir.

İşlevsel tutum ve analiz: Bir Kayserili ile Yahudi arasında geçen diyalogun mizah dili ile alıcıya aktarıldığı metinde, çocuk ama Kayserili olmanın altı çizilerek, altın çekecek-para-pazarlık-eşek sözcükleri ile ileti coşkulu bir şekilde alıcıya iletilmiştir. Alıcı Kayserilinin zekâsından şüphe edilemeyeceğine anlatıcının kurguladığı strateji ile ikna olmuştur. Fıkra metninde ikna etme duygusunun ağırlıklı olması, üstünlük kurma fikri merkezinde durulması yanı sıra metinde karşı tarafta yer alan kişinin anlatıcı hedefine uygulama ve soru yoluyla ulaştığı tespit edilmektedir. Bir Kayserili ile Yahudi arasında gerçekleşen olayın işlevsel noktası alıcıyı hedefine ulaştırmaktadır.

Alıcı güldürülürken iletinin doğru aktarımında bilinçli yollar seçilmiştir. Mikro toplum dilbilimde Jakobson'un dil işlevleri üzerine yaptığı inceleme ile kuram açısından oldukça ortak, aynı zamanda birbirini tamamlayan noktaların olduğu tespit edilmiştir. Çünkü bu işlevsel tutumda anlatıcının, katılımcıların ruhsal durumları da anlatı izlencesine dâhil olabilmektedir. Fıkranın esas düzleminde anlatıcının kim olduğunun bilinmemesi durumu Anadolu coğrafyasına ait Kayseri merkezli insan tipi ile beraber ve doğru orantılı düşünülerek yorumlandığında canlılığını koruyan ileti ve işlev unsurları anlaşılabilirliği kolaylaşmıştır.

İletişim kanalı incelediğinde en etkin işlevin coşku / duygusal işlev olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü metinde hedef kitle etkisi altına alınarak duygu ve düşüncelerini mizah yoluyla şekillendirme amacı dikkat çekicidir. Yahudi'nin Kayserili çocuğun elinde altın çekeceği

alabilmek adına çocuğun isteği üzerine eşek gibi davranması mizahi tutumu ve beklenmeyen sonu beraberinde getiren bir işlevselliği barındırır. Nitekim Yahudi'nin çocuğun elindeki çekeceğin altın olduğunu yalnızca kendisi tarafından fark edildiğini sanması ama metnin sonunda çocuğun hem oyuncak olarak kullandığı çekeceğin değerli olduğunun bilincinde olması ve aynı zamanda da oyun içinde oyun kurarak eğlenmek için Yahudi'yi eşek gibi kullanması durumu Yahudi ve hedef kitle için beklenmedik bir sonudur. Burada altın çekecekle oyun oynayan ama oyuncuğun altın olduğunu bilen Kayserili tipi, Yahudi'yi hem eşek yerine koymuştur hem de gerçekten kendisini eğlendirmiştir. Ortaya çıkan bu etki alanı iletişim merkezinde yer alan hedef kitlenin düşüncelerini daha iyi anlaşılır kılmış aynı zamanda alıcının da olumlu veya olumsuz tepkisini ortaya koymasına fırsat tanımıştır (Kılıç, 2007, s.39). Bu işlevsel yaklaşımda katılımcıyı inandırma ve düşüncelerine inandırıcılık katma amacıyla vurgulama unsurlarına başvurulmuştur. Ayrıca ikna etme duygusu, üstünlük kurma fikri merkezinde Kayserili çocuk ve Yahudi arasında geçen olayın anlatıcı bağlamında hedef kitleye çağrışıl işlev ile ulaştığını da söylemek mümkündür. Metinde zekâ simgesinin öne çıktığı ve alıcının anlaşılır bir dil ile iletişim merkezine yönlendirilmiş olduğu görülmektedir. Anlatıcı kültürel kodlardan biri olan pazarlama yöntemini de derin yapıda metinde işlediği tespit edilmektedir. Çünkü çocuk, Yahudi'ye elindeki altın çekeceği vermeyi şarta bağlamıştır. Bu şart ekseninde ilerleyen davranış biçimi işlevseldir.

Gönderici ile alıcı düzleminde ortak bir kanal ve ortak bir kodun kullanımının denetlenmesi için anlaşılabilen ifadelerin içerik noktasında net ve keskin hâle gelmesinde üst dil işlevinin önemli bir rolü bulunmaktadır (Coşkun, 2023, s.333). Metinde çok açık ve net bir şekilde bilgisellik ön plandadır. Çünkü Kayserili çocuk için anlatıcının *cin gibi* sözcük grubunu kullanması ve devamında verilen bilginin doğruluğunun denetimi olarak altın çekeceği Kayserili çocuğun Yahudi'ye vermemesi bilgisellik noktasında herhangi bir boşluk bırakılmadığını ve bilgisellikte tutarlılığın olduğunu ispatlar niteliktedir.

SONUÇ

Toplum dilbilimin verilerinden yararlanılarak Kayseri fıkra metninin incelendiği çalışmada sosyokültürel yön ile iletişim kanalındaki tüm değişkeler incelenmiştir. Toplumsal yönden dil işlevleri ve algılama biçimleri ortaya konarak konu, tema, anlam, sosyal bağlam makro ve mikro toplum dilbilim açısından iki ana başlıkta toplanmıştır. Söylemsel ve gösterimsel anlam ile anlatıcının söylemleri ile neyi amaçladığı fıkra metninin kurgusunda en etkin faktörler olarak katılımcılar, ortam, konu ve amaç şeklinde irdelenirken Kayserili tipi özelinde genetik kod aktarımı ile Kayserili bir çocuk ve Yahudi tipi, - para / pazarlık-, ticari zekâ üçleminde sunulmuştur.

Kolayca kanmayan, kurnazca iş yapan, açıkgöz, aynı zamanda nüktedan, hem sosyal hem de ticari zekâsı ile öne çıkan Kayserili tipi analizinde sosyokültürel bağlamda gönderge düzleminde yetisel bağlam da irdelenmiştir. Dil bilgisel yeti, söylem yetisi, toplumsal dil yetisi, yol yordam yetisi açısından Kayseri'nin yöresel, karakteristik özellikleri, alt ve üst söylemdeki uygunluk ve tutarlılık dikkat çekicidir. Çünkü Kayseri'nin sosyokültürel yönü, ticari anlayışı ve coğrafyası noktasında sözcük ve sözcük grupları arasındaki anlamsal bağ tespit edilmiştir. Coğrafyaya özgü kültürel kod taşıyıcısı olan gönderge sistemindeki ek bilgiler ve ön bilgi yaratma isteği göndericinin bağlı

bulunduğu coğrafyayı çok iyi tanınması sonucunda coğrafyanın insanı ve kültürü ile olan yakınlığı sosyo-psikolojiyi iyi kurgulamasına olanak tanıdığını göstermiştir.

Mikro toplum dilbilim açısından metne bakılınca işlevselliğin ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Hem ileti tespiti hem de analizin yapıldığı bu bölümde işlevselliğin Kayseri fıkra metinleri özelinde alıcıyı etkisi altına alan duygu ve düşüncelerin mizah yoluyla şekillenmesinin amacı olarak belirlediği görülmektedir.

Toplumdaki dil kullanıcıları tarafından şekillenmiş olan metin, hem yaşadığı coğrafya hem de geniş kapsamda Anadolu sahasındaki dil, iletişim ve düşünce unsurları noktasında anlam analizlerine fırsat tanımıştır. Toplum kültürünü biçimlendiren metindeki kodlarla hem karakteristik yapısı ile Kayseri'nin bireysel olarak tüm katılımcıların toplumda güçlü bağ kurmasını sağlamıştır. Nesilden nesle aktarımı kolaylaştıran fıkraların sosyal iletileri kimi zaman örtük anlamları ile zihinsel sürecin işlenmesine olanak sağlayıp dil edinim sürecini hızlandıran her türlü dil birliklerinin kültürde kodlanma görevini üstlendiği görülmüştür. Kayserili tipi esasen kişisel tercih sonucunda ortaya çıkan bir oluşum biçimi değildir. Kayserili tipi coğrafyanın bir getirisi, farklı dinden insanların bir arada yaşamasının sonucu, ticaret ile bütünleşmiş yaşam tarzının bir çıktısıdır. Kayserili tipi tarihinden bağımsız ilerleyen bir tip olmadığı için gündelik hayatta keskin, gerçekçi, zekâsı ile öne çıkan toplumsal bir figür olarak toplumsal değişime uğramayı reddeden genetik kodlama ile nesilden nesle aktarım gösterecek bir bildirişim ölçütü olarak incelenen metinde yer almıştır. Ayrıca toplumsal değişimlerle değişik kültürlerle olan etkileşim neticesinde iletişim sistemlerini etkileyen sosyal olgular da söz konusu olmuştur. Nitekim metinde geçen Yahudi tipi de bu kültür kod çeşitliliğini pekiştiren bir unsurdur.

KAYNAKÇA

- Aksoy Arıkan, Rabia (2021). "Kültürel Bellek ve Mekân İmgesi Bağlamında Çankırı Askerâğa Konağı". *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 144-160.
- Arslan, Mahmut (2012). "Ziya Gökalp'te Kültür Anlayışı". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3, 11-19.
- Ateş, Kemal (2009). *Türk Dili*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bayraktar, Nesrin (2006). *Dil Bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bogue, Ronald (2013). *Deleuze ve Guattari*. (Çev. İsmail Öğretir ve Ali Utku). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Büyükkantarcıoğlu, Nalan (2006). *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Coşkun, Svitlana Nesterova (2023). "Roman Jakobson'da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 36, 326-339.
- Dağabakan, Fatma Öztürk (2012). "Toplumdilbilimsel Bir Kaynak Olarak Kadın-Erkek Dil Ayrımına Türkçe ve Almanca Açısından Bir Yaklaşım". *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, II/20, 87-106.

- Demirci, Kerim (2005). "Kısa Bir Bakışla Toplumsal Dilbilimi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 79-86.
- Demirci, Kerim (2020). *Dilin Sosyokültürel Hâlleri Toplumsal Dilbilim Referans Kitabı*. Çanakkale: Paradigma Yayınları.
- Dittmar, Norbert (1980). *Soziolinguistik*. Frankfurt: Athenaum Verlag
- Elçin, Şükrü (1997). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Foucault, Michel (2003). *İktidarın Gözü, Seçme Yazılar 4*. (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Kasap, Süleyman (2021). *Sosyodilbilim*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Kılıç, Veysel (2007). "Dilin İşlevleri: Metin Eylem Kuramı Yaklaşımı". *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences*, 1/2, 124-138.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2005). *Anadolu Ağız Araştırmalarına Toplu Bir Bakış, Türk Dili Üzerine Araştırmalar II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nazlı, Ece Halime (2016). "Toplum dilbilime Genel Bir Bakış", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, XIV/28, s. 37-66.
- Rifat, Mehmet (2000). *Gösterge Avcıları*. İstanbul: Om Yayınevi.
- Rifat, Mehmet (2000). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Selen, Nevin (2001). *Toplumsal Dilbilime Giriş (Uygulamalı Çalışma Örnekleriyle)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Solak, Ömer (2011). "Küçük Ağa Romanının Eleştirel Söylem Analizi". *Akademik Bakış Dergisi*, 26, 1-14.
- Somuncu, Melike (2020). "Dr. Fahrettin Koca'nın Sosyal Medyadaki Salgınla İlgili Paylaşımlarının Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi ile İncelenmesi". *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (23), 21-40.
- Şimşek, Selami (2005). *Mevlânâ'da mizah ve nükte. Tasavvuf Dergisi Mevlânâ Özel Sayısı 14*. Ankara: Erkam Matbaası.
- Şimşek, Esmâ (2015). "Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri İçerisinde Fıkraların Yeri". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 3(6): 195-234.
- Tezcan, Mahmut (2011). *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Van Dijk, Teun A. (1988a). *New Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Van Dijk, Teun A. (1988b). *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publication.

- Van Dijk, Teun A. (2015). "Söylem ve İdeoloji Çok Alanlı Bir Yaklaşım", (Çev. Nurcan Ateş), (Ed. B. Çoban), *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları, 15-100.
- Vardar, Berke (1980). "Dil bilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü". Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vardar, Berke (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual Yayınevi.
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınevi.
- Yedekçioğlu, Kâzım (1990). *Övünmek Gibi Olmasın Ama Kayseriliyim*. İstanbul: İrfan Basım ve Yayınevi.
- Yıldırım, Dursun (1998). *Türk Bitiği: Araştırma/İnceleme Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.